

Mark Blaisse

De Franse illusie

De ontluisterende werkelijkheid
achter de fraaie façade

Uitgeverij Balans

Copyright © 2025, Mark Blaisse/Uitgeverij Balans, Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

Omslag Bloemendaal en Dekkers
Omslagbeeld Bloemendaal en Dekkers/iStock
Auteursfoto Kors de Bruin
Boekverzorging CeevanWee
Druk Wilco

ISBN 978 94 638 2433 0

NUR 740

www.uitgeverijbalans.nl
[instagram.com/uitgeverijbalans](https://www.instagram.com/uitgeverijbalans)
[linkedin.com/company/uitgeverij-balans](https://www.linkedin.com/company/uitgeverij-balans)
uitgeverijbalans.nl/nieuwsbrief

Inhoud

Voorwoord 9

1. Mythe en werkelijkheid in het collectief geheugen 15
2. Savoir-vivre is discipline 40
3. Eten in een korset 51
4. Excelleren en nivelleren 76
5. Diversifiëren en discrimineren 88
6. Femme fatale en #MeToo 99
7. Kleren maken de keizerin 109
8. Republikeinse monarchie 124
9. Denken als ritueel 139
10. Het Franse model 146
11. Werken om te leven 161
12. De staat als mecenas 169
13. Administreren als tijdverdrijf 179
14. Meester en leerling 192
15. Wonen als god in Frankrijk 198
16. Het sociaal contract 206
17. Een miljoen presidenten 215

Dankwoord 223

Literatuur 225

Eindnoten 229

In memoriam Henk Wesseling

Voorwoord

Al vroeg werd ik ondergedompeld in de Franse cultuur, de taal, het schoolsysteem en de eetgewoonten. Toen ik zes maanden oud was verhuisden mijn ouders naar Parijs, waar de oppas erop toezag dat er foie gras door mijn papje zat. Ik moest kennelijk aansterken. Van mijn vierde tot mijn veertiende zat ik op Franse scholen in verschillende Europese landen omdat mijn vader daar moest werken. Franse, omdat Amerikaanse en Engelse opleidingen volgens mijn moeder niet goed genoeg waren. Dat was helemaal niet onderbouwd, maar zij wilde gewoon dat haar kinderen Frans leerden, zoals dat in haar tijd ook door haar ouders, mijn grootouders, aan tafel werd gesproken als de kleintjes het niet mochten verstaan.

Ik moest dus als peuter naar de *jardin d'enfants*, eerst zonder een woord Frans te spreken. Daar kwam al snel verandering in, aangezien de leerkrachten alleen maar hun eigen taal bezigden. We werden meteen streng opgevoed, dat wil zeggen: niet klagen als we met een liniaal op de vingers werden getikt, niet praten op straffe van zaterdagochtend nablijven en hand in hand braaf in de rij lopen op weg naar de speelplaats en de kantine. Die eetzaal was en is nog steeds een vast onderdeel van de Franse scholen. Ouders betalen ook nu nog mee aan het eten van hun kroost, al naar gelang hun inkomen. De staat vult de werkelijke kosten aan met het idee dat

kinderen die gezond eten beter presteren. De lunch bestond altijd uit drie gangen: voorafje (meestal een salade), hoofdgerecht met groente, dessert. Water, zoveel we wilden; zeker geen melk of frisdrank.

Als achtjarige leerde ik op het *lycée* hele fabels van La Fontaine uit het hoofd, om ze daarna foutloos voor te dragen. In wat nu in Nederland groep zeven heet kregen we Latijn. Al vroeg werd ik 'Monsieur' genoemd, maar wel een mijnheertje dat met de andere 39 klasgenoten als één man moest opstaan als de rector onverwacht het lokaal binnenstormde. Discipline, daar draaide erg veel om. En respect voor de uniciteit, de '*rayonnement*', van het Franse vaderland. De generaties vóór mij moesten nog dagelijks voor schooltijd de *Marseillaise* zingen bij het hijsen van de driekleur.

Na de middelbare school was het opnieuw Frankrijk dat me inpalmde, ditmaal op de universiteit, midden jaren zeventig. En daar bleef de onderdompeling niet bij want begin jaren tachtig werd ik correspondent in Parijs en kon ik het dagelijks leven van de Fransen, hun zorgen en dilemma's, van dichtbij verslaan. Ik herkende dingen die nooit leken te veranderen. Het slechte loodgieterswerk bijvoorbeeld, waardoor douches ook in de duurste hotels overstromden. Wat zichtbaar was telde, wat verborgen was werd verwaarloosd. Franse agenten roepen nog steeds zelden 'stop', vaker '*circulez*', doorrijden. Fransen zijn nog steeds doodsbang voor stilstand, alsof ze aan hun hart denken. Een opstopping? Natuurlijk noemen ze dat een '*infarctus*'. En laat er vooral niks misgaan op de ontelbare hoeveelheid rotondes, kennelijk de enige plekken waar men Fransen van het gaspedaal kan houden (en die een bron van ergernis opleveren voor veel Nederlanders).

Het *Système-D*, van *débrouillard*, regelneef, blijft belang-

rijk. Regelen en regels omzeilen is nu eenmaal een nationale sport. Daaraan meedoen levert diepe vriendschappen op.

De Fransen blijven de enigen die er lol in scheppen om in het *verlan* (*l'envers*) te praten, waarbij lettergrepen worden omgekeerd. Nog steeds hebben ze vaak pijntjes, en ook zijn ze nog regelmatig *angoissés*, angstig, in paniek, terwijl ze tegelijk zo zelfverzekerd proberen over te komen. Niet voor niets zie je overal apotheken, te herkennen aan de knipperende groene kruizen. De Fransman rent bij de geringste klacht naar de farmacie, met haar indrukwekkend aanbod medicijnen, poeders, crèmes, antidepressiva, en niet te vergeten zwachtels, gewrichtssteunen en andere hulpstukken.

Toen ik in Parijs woonde, leefden de Fransen al een decennium niet meer in de gesloten bubbel die ze hadden gekend tijdens de zogeheten *Trente Glorieuses*, eigenlijk de *Années Glorieuses*, 'de glorieuze jaren', tussen 1945 en de oliecrisis in 1973. Toen liep de samenwerking tussen liberalisme en kapitalisme gesmeerd, zonder dat het solidariteitsprincipe in gevaar kwam. Maar de kloof tussen arm en rijk groeide en de Fransen kozen voor een regering die beloofde daar wat aan te gaan doen. De socialist François Mitterrand werd in 1981 president en stelde welvaart en rechtvaardigheid in het vooruitzicht. Dat dit ten koste zou gaan van de financiële reserves zou pas later blijken. Een tevreden, door de staat verwende natie wist zijn rug weer te rechte. Na het vertrek van Mitterrand bleek dat de staatskas bijna leeg was, maar de Fransen staken hun kop in het zand. De voorzienigheid zou ze, zoals altijd, wel weer te hulp komen. En wonder boven wonder stortte het land inderdaad niet in, ondanks de vraag of de pensioenen wel betaalbaar bleven en de zorgsector opgewassen was tegen de veeleisende en steeds talrijker wordende ouderen. De staatsschulden liepen op, maar er kwamen geen noemenswaardige bezuinigingen, de *qualité de vie* bleef overeind.

Het zelfvertrouwen stond eind vorige eeuw kortom behoorlijk overeind, de Franse economie behoorde nog steeds tot de zeven belangrijkste ter wereld en voetballend ging het ook almaar beter. Alleen serieuze economen voorspelden dat de illusie van collectieve welvaart en groei haar grenzen had bereikt. Het was wachten tot de schijn werd doorgeprikt, al leek dat onmogelijk zolang de *grandeur* koste wat het kost hooggehouden werd. Maar het gebeurde toch: boze Fransen gingen vanaf 2018 de straat op, in gele hesjes. De hoop die ze in 2017 hadden gevestigd op de jonge president Emmanuel Macron bleek vergeefs. Hij kon er niet voor zorgen dat Vdertje Staat zijn inwoners bleef vertroetelen. Belastingen gingen omhoog, er moest eerder langer dan korter gewerkt worden om de pensioenpot te kunnen spekken, en de zorg werd minder. De lasten moesten wel degelijk door de gemiddelde Fransman gedragen worden en zo waren er nog meer teleurstellingen.

Politieke partijen in het centrum werden vanwege het niet nakomen van beloften geminacht en de polarisatie nam toe. Op de media werd neergekeken, bij de eigen geschiedenis werden vraagtekens geplaatst. Niets en niemand kon nog houvast bieden. Boek na boek verscheen over het zwarte gat waarin de grote natie was terechtgekomen.¹

De Fransen tonen gelukkig altijd weer veerkracht en bovendien beschikken ze over een gezonde dosis zelfspot, dat alleen al blijkt uit hun liefde voor Astérix en Obélix. En ook uit de keuze van hun nationale symbool: geen leeuw, adelaar of stier, zoals de buurlanden, maar de haan. De reden hiervoor is niet helemaal duidelijk en er zijn dan ook uiteenlopende verklaringen voor: ‘Omdat we nu eenmaal een grote mond hebben en iedereen willen wakker schudden; omdat het plateland, de *terroir*, ons lief is; omdat de haan trots is en de kippen laat dansen; omdat de haan van zich afbijt en een indivi-

dualist is' en zo nog veel meer. Het meest waarschijnlijke is dat de haan is afgeleid van het Latijnse woord 'gallus', dat erg lijkt op 'Gallus', Galliër. Het antwoord met de meeste zelfspot komt van komiek Coluche: 'De Fransen hebben de haan als symbool uitgekozen omdat het de enige vogel is die zingt terwijl hij in de stront staat.'

En nu? De Franse haan staat sinds enkele jaren voor de keuze keiharde maatregelen te nemen, te hervormen en qua mentaliteit te veranderen wil het niet verder afzakken richting een tweederangs Europese natie. Maar het land dat bulkt van talent, inventiviteit en nimmer aflatend patriottisme houdt niet van verandering. Het klampt zich liever vast aan illusies.

In dit boek leg ik dan ook de nadruk op de decors waarbinnen de Fransen leven, de contrasten en bravoure waarmee zij kennelijk prima kunnen omgaan. Alsof de goden hun niet alleen het mooiste land van Europa hebben gegund, maar ook het talent om overal weer een draai aan te geven. Waarom is het voor Fransen zo moeilijk echt in de spiegel te kijken en even die intrinsieke drang vergeten om de besten van de klas te zijn?

Daar staat tegenover dat in een wereld die steeds meer op een eenheidsworst gaat lijken, het vasthouden aan eigenheid ook toe te juichen is. Door anders te durven zijn stimuleert Frankrijk de meelopers, besluiteloze na-apers en onzekere twijfelaars om uitgesproken standpunten in te nemen, zelfredzaam te zijn en, waarom niet, intellectueel te worden. Door zich niet te schamen voor hun passies en obsessies blijven de Fransen het spannendste volk van Europa, misschien wel van de wereld. *Allez les bleus!*

I

Mythe en werkelijkheid in het collectief geheugen

Frankrijk? Dat is de optelsom van geschiedenis, natuur, literatuur, gastronomie, wijn, mode, film, vrouwelijk schoon, ondeugendheid en veel meer. Maar is dat voldoende om een identiteit te ontwikkelen waar alle Fransen mee kunnen leven? Wat houdt ze bij elkaar? Weten zij dat zelf wel? Uit hun eeuwige zoektocht naar steeds weer nieuwe decors en hun wonderlijke interpretatie van de geschiedenis blijkt dat niet zomaar.

Frankrijk is volgens sommige verhalen al tweeduizend jaar oud, uitverkoren, verenigd onder één vlag en aangevoerd door krachtige, om niet te zeggen mythische leiders. Op de Franse scholen die ik tussen 1957 en 1966 bezocht hoorde ik niets over de moeizame weg die Frankrijk kende om een volwaardige natie te worden. De afkeer van het centraal gezag, de nadelen van grote afstanden, de lokale dialecten, de boerse eigengereidheid en de verschillende provinciale culturen en ambities kwamen niet aan bod. In de geschiedenisles leek het alsof er één volk bestond, met een gezamenlijke geschiedenis vol zegetochten en helden. We vlogen van Vercingétorix (82-46 v.Chr.) die de Gallische stammen verenigde en het tevergeefs opnam tegen Julius Caesar naar Jeanne d'Arc, de Verlichting, de Franse Revolutie, alle Napoleons, de Eerste Wereldoorlog en het grandioze verzet tijdens de Tweede We-